

Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

УДК 336.761

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15396996>

**Біржові індекси як індикатори ринкової кон'юнктури: теоретичні основи
та практичне застосування**

Ганусич Вероніка Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту,
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, м. Берегове, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-6902-6303>

Прийнято: 02.05.2025 | Опубліковано: 12.05.2025

Анотація. Метою дослідження є комплексне теоретичне осмислення сутності біржових індексів як індикаторів ринкової кон'юнктури, виявлення їхніх функціональних характеристик, класифікаційних ознак, напрямів практичного застосування, а також ідентифікація основних методологічних обмежень при використанні в аналітичних цілях. Актуальність теми зумовлена зростанням ролі індексів у фінансовому аналізі, формуванні інвестиційних стратегій, прогнозуванні динаміки ринку та ухваленні рішень у макроекономічній політиці.

Методологічною основою дослідження стали методи теоретичного узагальнення, структурно-логічного аналізу, історико-порівняльного підходу та графічного аналізу. На підставі вивчення вітчизняних і зарубіжних наукових джерел здійснено систематизацію ключових підходів до визначення поняття біржового індексу, простежено етапи його історичного розвитку, а також уточнено місце індексів у структурі ринкової аналітики. Здійснено графічний аналіз індексу S&P 500 за допомогою хвильової теорії Елліотта.

У результаті дослідження сформовано багаторівневу класифікацію біржових індексів за такими критеріями: регіональне охоплення, галузева приналежність, метод зважування складових і тип базового активу. Обґрунтовано, що індекси виконують низку важливих функцій — інформаційну, аналітичну, прогносту, інструментальну, оціночну та соціально-психологічну — і відіграють ключову роль у відображенні та формуванні ринкової динаміки. Розглянуто приклади практичного використання індексів у сфері портфельного інвестування, розрахунку похідних фінансових інструментів, аналізу ринкової волатильності та оцінювання ефективності управління активами.

***Висновки.** У ході аналізу також виявлено низку суттєвих обмежень у використанні біржових індексів як індикаторів ринкової кон'юнктури: вузька вибірка компонентів, домінування великих емітентів у розрахунках, недостатня частота оновлення індексного кошика, а також обмежена здатність до врахування структурних зсувів в економіці. Зроблено висновок про необхідність критичного підходу до використання індексів як джерела аналітичної інформації та актуальність подальших досліджень, спрямованих на розширення функціональних можливостей індексів і вдосконалення методів їхньої побудови з урахуванням сучасних викликів фінансових ринків.*

***Ключові слова:** біржові індекси, ринкова кон'юнктура, фондовий ринок, інвестиційний аналіз, класифікація індексів, функції індексів.*

Stock market indices as indicators of market conditions: theoretical foundations and practical application

Veronika Hanusych

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Accounting and Auditing,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education,
Berehove, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-6902-6303>

Abstract. *The purpose of the study is to provide a comprehensive theoretical understanding of the essence of stock indices as indicators of market conditions, to identify their functional characteristics, classification features, areas of practical application, as well as to identify the main methodological limitations when used for analytical purposes. The relevance of the topic is due to the growing role of indices in financial analysis, formation of investment strategies, forecasting market dynamics and decision-making in macroeconomic policy.*

The methodological basis of the study is the methods of theoretical generalisation, structural and logical analysis, historical and comparative approach and graphical analysis. Based on the study of domestic and foreign scientific sources, the article systemises key approaches to defining the concept of a stock exchange index, traces the stages of its historical development, and clarifies the place of indices in the structure of market analytics. A graphical analysis of the S&P 500 index is carried out using the Elliott Wave Theory.

As a result of the study, a multi-level classification of stock indices has been formed according to the following criteria: regional coverage, industry, weighting method of components and type of underlying asset. It is substantiated that indices perform a number of important functions - informational, analytical, forecasting, instrumental, evaluative and socio-psychological - and play a key role in reflecting and shaping market dynamics. Examples of practical use of indices in the field of portfolio investment, calculation of derivative financial instruments, analysis of market volatility and assessment of asset management efficiency are considered.

Conclusions. *The analysis also revealed a number of significant limitations in the use of stock indices as indicators of market conditions: a narrow sample of components, dominance of large issuers in the calculations, insufficient frequency of updating the index basket, and limited ability to take into account structural shifts in the economy. The article concludes that a critical approach to the use of indices as a source of analytical information is necessary and that further research is needed to*

expand the functionality of indices and improve methods of their construction in view of the current challenges of financial markets.

Keywords: *stock market indices, market conditions, stock market, investment analysis, classification of indices, functions of indices.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах високої турбулентності фінансових ринків, глобалізації капіталів та поглиблення інтеграційних процесів виникає потреба у точному, оперативному й репрезентативному вимірюванні ринкової активності. Біржові індекси, що спочатку виникли як прості арифметичні агрегати цін, трансформувалися в багатофункціональні аналітичні інструменти, здатні не лише фіксувати поточну динаміку ринку, але й сигналізувати про його структурні зсуви, кон'юнктурні хвилі та очікування інвесторів. Попри широке розповсюдження біржових індексів у практиці макроекономічного аналізу, інвестиційного планування та державного регулювання, залишається відкритим питання щодо глибини їхнього впливу на інтерпретацію ринкової кон'юнктури. Спрощення багатовимірної ринкової інформації до одного числового показника неминує породжує ризик хибних або надто генералізованих висновків, що особливо небезпечно в умовах асиметрії інформації та високої волатильності. У цьому контексті актуальним є теоретичне переосмислення сутності біржових індексів, аналіз етапів їх історичної еволюції, класифікація за ключовими критеріями, виявлення основних функцій та напрямів застосування, а також ідентифікація їх обмежень як індикаторів ринкової кон'юнктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історію створення перших біржових індексів, зокрема індексу Dow Jones Transportation Average у 1884 році, та їхнє значення для фінансових ринків вивчали зарубіжні дослідники Hautcoeur P.-C. [1], Schwert G. W. [2], Goetzmann W. N., Li L. та Rouwenhorst K. G. [3].

Питання сутності, функцій та методів побудови фондових індексів знайшло своє відображення у працях низки українських вчених: Ярошевської О.

В. та Косової Т. Д. [10], Сіташ Т. [11], Ляшенко С. В. [12], Горбаневича В. Л. та Іванюти П. В. [13], Безвух С. [14], Кулініч Т. В. та Жайворонок І. Р. [15]. Автори розглядають еволюцію фондових індексів у глобальному та українському контекстах, аналізує існуючі підходи до їх класифікації та розрахунку, а також визначають основні проблеми, пов'язані з їх формуванням в умовах трансформаційної економіки. Вітчизняна наукова думка охоплює широке коло аспектів функціонування фондових індексів – від теоретичних засад до прикладного аналізу. Водночас у наявних публікаціях відсутній комплексний міждисциплінарний підхід, що враховує еволюцію індексів у світовій практиці, їхню багатофункціональність, а також обмеження як інструментів вимірювання ринкової кон'юнктури.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових публікацій, присвячених біржовим індексам, у науковій літературі недостатньо уваги приділяється їхній систематичній класифікації з урахуванням сучасного розмаїття типів та методів розрахунку. Залишається нерозкритим питання щодо узгодження функціональних характеристик індексів із їхнім практичним застосуванням у ринковій аналітиці, а також не надано вичерпної оцінки методологічним обмеженням, що можуть спотворювати інтерпретацію ринкової кон'юнктури. Зважаючи на це, необхідним є систематизований підхід до аналізу сутності та функцій біржових індексів, їх класифікації, ролі в оцінюванні ринкової динаміки та обмежень як інструментів аналітики. Зокрема, потребують поглибленого вивчення такі питання, як: комплексна оцінка функціональності біржових індексів; адаптація класифікації біржових індексів до новітніх фінансових інструментів та сегментів ринку; критичний аналіз обмежень біржових індексів як індикаторів ринкової кон'юнктури; практичне застосування індексів при формуванні інвестиційної стратегії, визначення стадії ринкового циклу та макроекономічного аналізу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне узагальнення, систематизація та критичний аналіз біржових індексів

як індикаторів ринкової кон'юнктури з урахуванням їхніх класифікаційних ознак, функціонального призначення та практичного застосування. Особливу увагу приділено виявленню обмежень індексів як інструментів фінансової аналітики, а також оцінці їхнього потенціалу в контексті сучасних трансформацій ринку капіталів.

Для досягнення цієї мети у статті поставлено такі завдання:

- дослідити історичні етапи формування біржових індексів як економічного явища;
- розкрити зміст поняття біржового індексу та його ключові характеристики;
- здійснити класифікацію біржових індексів за основними критеріями;
- виокремити основні функції індексів у структурі ринкової аналітики;
- проаналізувати практичні напрями застосування індексів на фінансових ринках;
- виявити методологічні обмеження індексів як індикаторів економічної динаміки.

Результати дослідження спрямовані на поглиблення теоретичного розуміння ролі індексів у сучасній фінансовій системі та підґрунтя для їх більш обґрунтованого використання у прикладних аспектах інвестиційного аналізу, макроекономічного прогнозування та регуляторної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування біржових індексів як кількісного інструмента оцінки ринкової активності бере початок у другій половині XIX століття, коли зростання інституціоналізованих фінансових ринків потребувало агрегованих показників для відображення загальних тенденцій фондового ринку. Першим таким індексом вважається Dow Jones Transportation Average, створений у 1884 році Чарльзом Генрі Доу — редактором газети Wall Street Journal та засновником інформаційної агенції Dow Jones & Company [1]. До складу індексу тоді входили акції одинадцяти транспортних

компаній, переважно залізничних, що відображало структуру американської економіки того часу.

У 1896 році Чарльз Доу представив Dow Jones Industrial Average (DJIA) — індекс, який пізніше став одним із найбільш цитованих показників ринкової кон'юнктури у світі. Спочатку він включав 12 промислових компаній, серед яких General Electric — єдина, що зберегла своє представництво в індексі протягом понад 100 років. Методологія розрахунку DJIA ґрунтувалася на простому арифметичному середньому, що зберігалось впродовж десятиліть, попри появу складніших методів агрегування. Поступово зі зростанням диверсифікації ринків і появою нових секторів економіки почали з'являтися спеціалізовані індекси, такі як Standard & Poor's 90 (1923), який у 1957 році трансформувався в більш репрезентативний S&P 500, що охоплює акції 500 найбільших компаній США. Цей індекс став першою спробою створення вагового ринкового індикатора з використанням капіталізації як базової структури. Його популярність зростає після того, як фінансові аналітики та академічні дослідники почали активно використовувати його в моделюванні дохідності, ризиків і циклічності [2].

Із середини XX століття спостерігається активне зростання кількості біржових індексів, пов'язаних із конкретними галузями (NASDAQ, NYSE Composite), регіонами (FTSE 100, DAX, Nikkei 225), рівнем капіталізації (Russell 2000), інвестиційними стратегіями (ESG-індекси, Smart Beta) або тематичними сегментами (технологічні, «зелені», інноваційні індекси). З початку XXI століття біржові індекси перетворилися з простих індикаторів динаміки ринку на багатофункціональні аналітичні інструменти, що використовуються в портфельному інвестуванні, біржовій торгівлі (через ETF та деривативи), макроекономічному прогнозуванні, а також у політичному та поведінковому аналізі.

У Європі перші спроби створення індексів ринку акцій з'явилися лише у міжвоєнний період. Французький аналітик Альфред Неймейер створив у 1928 році індекс, що агрегував інформацію про котирування ключових компаній

Паризької біржі [1]. Однак ці ініціативи залишалися локальними і не набули тієї аналітичної ваги, що згодом буде притаманна індексам США.

Таким чином, історія біржових індексів демонструє поступову еволюцію від простого статистичного показника до складного інструмента ринкової діагностики, що набуває дедалі більшої значущості в умовах глобалізованої фінансової архітектури.

У сучасній фінансовій науці біржовий індекс посідає особливе місце як агрегований показник, що відображає узагальнений стан певного сегмента фондового ринку. Його основна функція полягає в кількісному відображенні динаміки цін цінних паперів, об'єднаних за певними критеріями: галузевими, територіальними, за рівнем капіталізації або іншими характеристиками. Біржові індекси перетворилися на ключові макроекономічні індикатори, здатні відображати не лише внутрішньоринкові тенденції, а й загальну ринкову кон'юнктуру, інвестиційні настрої та фазу економічного циклу.

Біржовий індекс — це синтетичний показник, що розраховується на основі змін вартості обраного набору фінансових інструментів (переважно акцій) і слугує репрезентативним вимірником загального руху цін на певному фондовому ринку або в окремому його секторі.

Особливістю індексів є їхня здатність трансформувати фрагментарну ринкову інформацію в лаконічний числовий сигнал, який стає інструментом аналізу для учасників ринку, регуляторів, науковців та політиків. Зростання індексів часто інтерпретується як ознака економічного оптимізму, тоді як падіння — як сигнал песимізму чи наближення рецесії. Біржовий індекс — це не просто числова оцінка ринкових змін, а складний соціально-економічний феномен, в якому поєднуються інструментальний вимір і очікування учасників ринку.

Біржові індекси, як інструменти ринкового узагальнення, поділяються за низкою ознак, які відображають як структурну побудову ринку, так і аналітичні потреби інвесторів, економістів і політиків. Класифікація індексів має

принципове значення не лише для їх коректного тлумачення, але й для цільового використання в різних моделях інвестиційного аналізу. Основні підходи до класифікації біржових індексів:

1. За регіональним охопленням:

✓ Національні індекси — відображають динаміку фондового ринку певної країни. Наприклад, S&P 500 (США), DAX (Німеччина), Nikkei 225 (Японія), WIG20 (Польща), UX (Україна).

✓ Регіональні індекси — агрегують показники кількох країн одного географічного регіону. Наприклад, Euro Stoxx 50 (Єврозона), FTSE Developed Europe Index.

✓ Глобальні індекси — охоплюють компанії з усього світу, незалежно від місця лістингу. Сюди належать, зокрема, MSCI World Index, FTSE All-World Index.

2. За галузевим принципом. Галузеві (секторальні) індекси формуються на основі компаній, що працюють у межах однієї галузі: технології (NASDAQ Biotechnology Index), енергетика (S&P Global Oil Index), фінанси, охорона здоров'я тощо. Такі індекси особливо цінні для оцінки кон'юнктури в межах певного сектора, аналізу бізнес-циклів та розробки тематичних інвестиційних стратегій.

3. За методологією зважування компонентів:

✓ Індекси, зважені за ціною (price-weighted) — частка кожної компанії в індексі залежить від ринкової ціни її акцій. Прикладом є Dow Jones Industrial Average. Такий підхід є історично першим, але сьогодні вважається методологічно обмеженим.

✓ Індекси, зважені за ринковою капіталізацією (market capitalization-weighted) — найпоширеніший тип. Компанії з більшою капіталізацією мають більший вплив на значення індексу. Наприклад, S&P 500, MSCI World.

✓ Індекси з врівноважними частками (equal-weighted) — кожна компанія має однакову вагу, незалежно від капіталізації чи вартості акцій. Такі індекси

використовуються для усунення домінування великих компаній і кращого відображення загального ринкового тренду.

4. За методом розрахунку:

✓ Прості середні арифметичні індекси — сума цін усіх компонентів ділиться на їх кількість.

✓ Індекси з коригуванням на корпоративні події (спліти, емісії, дивіденди) — застосовується індексний множник, що дозволяє зберігати послідовність у часі.

✓ Індекси на базі прибутковості (total return indices) — враховують не лише зміну цін, а й реінвестовані дивіденди, даючи повнішу картину інвестиційної дохідності.

5. За базовим активом. Ця класифікаційна ознака ґрунтується на типі фінансового або товарного інструменту, ціни якого агрегуються в межах індексу. Вона є важливою для розуміння того, яку частину ринку репрезентує індекс, і які характеристики має відповідний сегмент активів.

✓ Індекси акцій (equity indices) — найпоширеніший тип, який відображає динаміку вартості портфеля акцій компаній. До цієї категорії належать S&P 500, MSCI World, Nikkei 225, FTSE 100 тощо.

✓ Індекси облігацій (bond indices) — відображають зміну вартості портфеля боргових інструментів (державних, корпоративних, муніципальних). Прикладами є Bloomberg Global Aggregate Bond Index, ICE BofAML US High Yield Master II Index.

✓ Індекси товарів (commodity indices) — включають ціни на сировину та енергоносії. Наприклад, Bloomberg Commodity Index, S&P GSCI. Часто використовуються для аналізу інфляційних тенденцій або у хеджуванні.

✓ Індекси дорогоцінних металів — охоплюють динаміку вартості золота, срібла, платини тощо. Наприклад, NYSE Arca Gold BUGS Index (HUI), LBMA Gold Price Index.

✓ Індeksi криптовалют (crypto indices) — нова категорія індєксів, яка відображає ринок цифрових активів. Приклади: Nasdaq Crypto Index, Bitwise 10 Crypto Index, Bloomberg Galaxy Crypto Index.

✓ Мультиактивні індєкси — об'єднують кілька класів активів у єдиний індикатор. Наприклад, індєкси типу risk parity або індєкси збалансованого портфеля (balanced portfolio indices), які враховують акції, облігації та готівку.

Класифікація індєксів є важливою передумовою для правильного тлумачення макроекономічних сигналів фондового ринку. Саме завдяки різноманітності типів індєксів аналітик отримує змогу побачити ринок з різних кутів зору – від секторальної мікроперспективи до глобального макроекономічного горизонту.

Інформацію про найбільш популярні біржові індєкси регулярно публікують інтернет-ресурси, які спеціалізуються на фондовому ринку, зокрема: Investing [4], Tradingeconomics [5], CNBC [6], Google Finance [7] та інші. Характеристики найбільш популярних світових індєксів наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Найбільш популярні біржові індєкси світу

Індєкс	Регіон	Кількість компаній	Основні характеристики	Тип розрахунку
Dow Jones Industrial Average (DJIA)	США	30	Найстаріший індєкс, середнє арифметичнє цін 30 провідних компаній	Price-weighted
S&P 500	США	500	Широкий індєкс ринку США, зважений за капіталізацією	Market-cap weighted
NASDAQ Composite	США	3000+	Технологічна орієнтація, висока волатильність	Market-cap weighted
Russell 2000	США	2000	Оцінка сектору малого бізнесу	Market-cap weighted
Wilshire 5000	США	5000+	Найповніший охоплення американських акцій	Market-cap weighted
FTSE 100	Велика Британія	100	100 найбільших компаній Лондонської біржі	Market-cap weighted
DAX 40	Німеччина	40	40 лідерів економіки Німеччини	Market-cap weighted
CAC 40	Франція	40	40 найбільших компаній Франції	Market-cap weighted
Euro Stoxx 50	Єврозона	50	50 провідних компаній єврозони	Market-cap weighted

Nikkei 225	Японія	225	Головний індекс Японії, 225 компаній	Price-weighted
Shanghai Composite	Китай	Усі на біржі	Всі компанії на Шанхайській біржі	Market-cap weighted
Hang Seng Index	Гонконг	50	50 компаній Гонконгу	Market-cap weighted

Складено автором за даними: *Investing* [4], *Tradingeconomics* [5], *CNBC* [6].

Індекс UX є провідним фондовим індикатором України, що відображає динаміку вартості акцій найбільш капіталізованих та ліквідних компаній, допущених до обігу на Українській біржі. Його розрахунок базується на результатах біржових торгів, а перше офіційне публічне значення було зафіксоване 27 квітня 2009 року. Водночас ретроспективний розрахунок ведеться з 26 березня 2009 року, дати відкриття біржових торгів, коли початкове значення індексу було умовно встановлено на рівні 500 пунктів. Індекс UX є одним із двох ключових орієнтирів для оцінки ринкової кон'юнктури в Україні, поряд із індексом ПФТС. Склад індексу UX формується з 15 найбільш ліквідних акцій провідних українських компаній, які традиційно називають "блакитними фішками" [8].

Біржові індекси, як узагальнені ринкові показники, виконують низку ключових функцій, що виходять далеко за межі простого відображення динаміки цін. У кожному з індексів закладено здатність інтерпретувати поточний стан економіки, прогнозувати її майбутнє й структурувати фінансову реальність у зрозумілу форму для аналітиків, інвесторів та регуляторів. Основні функції біржових індексів охоплюють як інформаційний, так і прикладний рівень, узагальнено у таблиці 2.

Таблиця 2.

Функції біржових індексів

Функція	Опис
Інформаційна функція	Біржові індекси виконують роль «барометра» фондового ринку, відображаючи загальні тенденції зміни цін на акції або інші фінансові інструменти. Одним числовим значенням вони синтезують складну систему ринкових сигналів. У цьому сенсі індекс є своєрідною мовою ринку.

Аналітична функція	Індекси широко використовуються для побудови макроекономічних та фінансових моделей. Вони є входними змінними в регресійних, VAR- і GARCH-моделях, застосовуються в економетриці, моніторингу фаз ділового циклу, оцінці ринкових ризиків. Зміни в динаміці індексів здатні сигналізувати про зростання чи падіння інвестиційної активності, інфляційні очікування, рівень довіри до економіки.
Інструмент прогнозування ринкової кон'юнктури	На основі індексів формуються очікування щодо подальшого розвитку подій на ринку. Їх аналіз дозволяє ідентифікувати періоди перегріву чи стагнації, виокремити сигнали зміни фаз економічного циклу. Деякі індекси мають випереджальний характер і використовуються центральними банками, аналітичними центрами та великими корпораціями як орієнтири для стратегічних рішень.
Базовий актив для індексних фінансових інструментів	Сучасні ринки використовують біржові індекси як базу для широкого спектра похідних інструментів: ETF (біржові фонди), індексні ф'ючерси, опціони, сертифікати. Це дозволяє інвесторам реалізовувати стратегії пасивного інвестування, диверсифікації та хеджування ризиків без потреби купувати окремі акції.
Оціночна функція	Індекси застосовуються для порівняльної оцінки ефективності портфелів, управлінців, інвестиційних фондів. Індекс стає своєрідним бенчмарком (еталоном), відхилення від якого є підставою для ухвалення інвестиційних чи управлінських рішень.
Соціально-психологічна функція	Хоча індекс є суто економічним інструментом, його рухи мають потужний вплив на інформаційне середовище. Різка падіння індексу може викликати хвилю паніки серед інвесторів, а зростання — стати джерелом оптимізму. Таким чином, індекс не лише відображає ринкові настрої, а й формує їх, виступаючи каналом взаємодії між фінансовою реальністю та масовою свідомістю.

Розроблено автором

У сучасній фінансовій системі біржові індекси виконують не лише аналітичну чи оціночну функцію, а й є безпосереднім інструментом практичної діяльності учасників ринку. Їх роль вийшла за межі суто статистичного відображення ринкової динаміки — індекси стали функціонально активними агентами фінансової інфраструктури, впливаючи на інвестиційні потоки, структуру портфелів, державну політику та навіть поведінку домогосподарств.

1. Інструмент пасивного інвестування

Одним із найбільш поширених практичних способів використання біржових індексів є формування індексних інвестиційних стратегій. Підхід, що

полягає в інвестуванні в портфель, структура якого відповідає певному індексу (наприклад, S&P 500 чи MSCI World), дозволяє знизити витрати на управління, уникнути суб'єктивних рішень активного трейдингу й забезпечити ринкову дохідність у середньо- та довгостроковій перспективі. Цей метод особливо популярний серед великих пенсійних фондів, ETF і роздрібних інвесторів.

2. Орієнтир для створення похідних фінансових інструментів

Біржові індекси лежать в основі широкого спектра деривативів — ф'ючерсів, опціонів, свопів тощо. Це дозволяє учасникам ринку не лише отримувати прибуток від змін значень індексу, а й ефективно хеджувати ризики. Наприклад, ф'ючерси на індекс NASDAQ 100 або S&P 500 активно використовуються трейдерами для короткострокових спекуляцій і побудови захисних стратегій в умовах волатильності.

3. Бенчмарки для оцінки ефективності портфеля

У сфері портфельного менеджменту індекси відіграють роль референтного еталона (бенчмарка), з яким порівнюється фактична дохідність портфеля. Відхилення від індексної динаміки дозволяє оцінити ефективність інвестиційних рішень, ступінь ризику та відображає компетентність керуючих. Наприклад, якщо активний фонд постійно поступається індексу, виникає питання про доцільність його послуг.

4. Засіб моніторингу ринкової кон'юнктури

Для державних органів, центральних банків та аналітичних центрів індекси виконують роль оперативного індикатора ринкової кон'юнктури. Вони дозволяють моніторити фазу економічного циклу, рівень ризик-апетиту інвесторів, виявляти сигнали «перегріву» чи наближення кризи. Зокрема, зниження індексу широкого ринку часто передують зменшенню обсягів споживчих витрат, інвестицій у виробництво, зростанню безробіття. На рис. 1. відображено хвильовий аналіз індексу S&P 500. За допомогою хвиль Елліотта можна побачити, що індекс знаходиться на останній 5-й хвилі зростання, після якої очікується корекція. Але потенціал росту все ж ще існує до рівня 2,618 по Фібо,

у випадку скорочення облікової ставки та впровадження монетарної політики Quantitative easing (QE).

Рис. 1. Аналіз графіку індексу S&P 500 за допомогою хвильової теорії Елліотта, рівнів Фібоначчі, АО (Awesome Oscillator), MACD (Moving Average Convergence Divergence), RSI (Relative Strength Index).

(Виконано автором на сайті для аналізу графіків Tradingview [8])

5. Маркетинговий та емоційний індикатор

Індекси стали також інструментом публічної комунікації. Їх значення транслюються у ЗМІ, використовуються в риторичі політиків та корпорацій, впливають на поведінку інвесторів через емоційний канал сприйняття. Коли заголовки газет повідомляють про падіння індексу на 5%, це не лише статистика

— це імпульс до дії або страху. Таким чином, індекси виконують і соціально-психологічну роль у формуванні очікувань.

Попри широке визнання та практичну універсальність, біржові індекси не позбавлені методологічних та аналітичних обмежень. У своїй сутності вони є лише агрегованими моделями, які неминуче спрощують складну динаміку фінансових ринків. Як і будь-який інструмент узагальнення, індекси фіксують не реальність, а її проекцію, обмежену вибором компонентів, методом зважування, частотою оновлення та іншими формальними чинниками. Більшість широких ринкових індексів охоплюють лише великі компанії (large-cap), тоді як малий і середній бізнес, який часто є більш динамічним і чутливим до змін кон'юнктури, залишається поза межами індексного спостереження. Наприклад, S&P 500 охоплює 500 найбільших компаній США, але не враховує значну частину економічної активності в середньому сегменті. Багато індексів переглядаються з фіксованою періодичністю (квартально, піврічно), що не дозволяє оперативно реагувати на кардинальні зміни в економічному середовищі — банкрутства, злиття, реструктуризації. Це затримує відображення актуального стану ринку.

Оскільки індекси стали базовим активом для багатьох фінансових продуктів, вони можуть ставати об'єктом маніпуляцій. Штучне «накачування» цін акцій компаній, які входять до індексу, потенційно дозволяє впливати на його значення, зокрема в контексті "косметичного" покращення показників портфеля на звітну дату. Індекси часто сприймаються суспільством як абсолютний критерій «здоров'я» економіки, хоча вони є лише фінансовим індикатором.

Висновки. Біржові індекси є складним економічним феноменом, який виконує одночасно інформаційну, аналітичну, індикативну та психологічну функції в структурі сучасного фондового ринку. Поглиблений аналіз історичного розвитку індексів дозволив простежити трансформацію їх ролі — від простих агрегатів біржових котирувань до багатофункціональних інструментів ринкової аналітики.

Визначення основних функцій біржових індексів – інформаційної, аналітичної, прогнозної, інструментальної, оціночної та соціально-психологічної – підкреслює їхню роль у формуванні інвестиційних стратегій, оцінці ринкових ризиків та прийнятті управлінських рішень. Індекси слугують важливими орієнтирами для інвесторів, аналітиків та регуляторів. Індекси є не лише інструментами відображення ринкових процесів, але й активно впливають на інвестиційні рішення, регуляторну політику та очікування учасників ринку. Дослідження практичних напрямів використання індексів підтвердило їхню значущість як орієнтирів для побудови інвестиційних стратегій, конструювання похідних фінансових інструментів і здійснення порівняльної оцінки ефективності портфелів. Крім того, у процесі аналізу було виявлено низку обмежень, притаманних біржовим індексам: вузька вибірка компонентів, уповільнене оновлення, диспропорційний вплив великих компаній, а також недостатня чутливість до якісних змін у ринковій структурі. Ці фактори суттєво впливають на точність відображення індексами реального стану ринку й потребують урахування під час їх інтерпретації.

Таким чином, біржові індекси є незамінними інструментами фінансового аналізу, проте їхнє використання потребує критичного підходу та врахування притаманних їм обмежень. Подальші дослідження варто спрямувати на вдосконалення методології розрахунку індексів та розширення їхньої функціональності для більш точного відображення ринкових процесів.

Список використаних джерел

1. Hautcoeur P.-C. The Early History of Stock Market Indices, with Special Reference to France and the United States. Paris School of Economics. 2010. URL: https://www.parisschoolofeconomics.com/hautcoeur-pierre-cyrille/Indices_anciens.pdf
2. Schwert G. W. Indexes of U.S. Stock Prices from 1802 to 1987. The Journal of Business. 1990, 63(3), 399–426. URL: <https://www.jstor.org/stable/2353156>

3. Goetzmann W. N., Li L., Rouwenhorst K. G. Long-Term Global Market Correlations. The Journal of Business. 2001, vol. 78, issue 1, 1-38. URL: https://econpapers.repec.org/article/ucpjni/bus/v_3a78_3ay_3a2005_3ai_3a1_3ap_3a1-38.htm
4. Investing. Major World Market Indices. URL: <https://www.investing.com/indices/major-indices>
5. Tradingeconomics. Stock Market Indexes by Country. URL: <https://tradingeconomics.com/stocks>
6. CNBC. Major Indices. URL: <https://www.cnbc.com/markets/>
7. Stock Market Indexes. Google Finance. URL: <https://www.google.com/finance/markets/indexes>
8. Мінфін. Індекс UX (Україна). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/stock/ux/>
9. Tradingview. URL: <http://tradingview.com/>
10. Ярошевська О.В., Косова Т. Д. Функції та роль фондових індексів на фінансовому ринку України. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 1. С. 19-22 URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/648728>
11. Сіташ, Т. Біржові індекси як індикатори активності фондового ринку. Журнал європейської економіки. 2018, Том 17. № 1(64), с. 110-125. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/download/1315/1302/2553>
12. Ляшенко С.В. Оцінка якості українських фондових індексів. Економічний вісник Донбасу. 2009. № 1 (15). С. 100-108. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/22966/16-Lyashenko.pdf?sequence=1>
13. Горбаневич В. Л., Іванюта П. В. Особливості застосування фондового індексу у операціях з цінними паперами та фінансовими інструментами. Економічний простір. 2021, № 176, с. 130-135. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1039/1003>

14. Безвух С. В. Фондові біржові індекси в Україні та світі: сутність, методи розрахунку, тенденції і проблеми формування. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 8. С. 623–629. URL: <http://global-national.in.ua/issue-8-2016>.

15. Кулініч Т. В., Жайворонок І.Р. Аналізування фондових індексів, як основних показників розвитку ринку цінних паперів окремих економік світу. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Проблеми економіки та управління. 2019. Вип. 3. С. 44-50. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/apr/16480/semi12019-42-48.pdf>